

پولینکرنا رونا نان لدویف سهرهیی ناوهکی و دهرهکی (Exocentric ، Endocentric)

ماموستا شلیر نایف امین

پ. ه. د. صباح رشید قادر

پشکا زمانی کوردی

فاکولتیا زانستین مروفاپه تی ، زانکویا دهوک

هاریکاری سهرهکی زانکویا راپه رین بو کاروبارین زانستی

پیشهکی :

ئه ف لیکولینه شروفه کرنه که بو دوو یه کین زمانی د هردوو ئاستین مؤرفولوجی و سینتاکسیدا، که رستی لیکولینی ژ دیالیکتا کرمانجیا سهری - گوڤه را به هدینی - هاتیه وهرگرتن و ب شیوازی هاوکیشی شروفه کرن بو جه و جورئ سهری د ئاستی یه کین وهکی (وشا لیکدای ، فریز) یدا هاتیه کرن ، نارمانج ژ لیکولینی پولینکرنا رونا نان یه کانه و بهراوردکرنا تیگه ه و سیمایین رونا نان یه کان لدویف تیگه هین که فن و نوی .

ا- تیگه هی سهرهیی ناوهکی و دهرهکی :

(بلموفیلد) ئیکه م که س بوو ل (۱۹۳۲) کو ئاماژه کری بو هردوو زاراڤین سهرهیی ناوهکی (endocentric) و سهرهیی دهرهکی (exocentric) . لدهسپیکئی یا فهره فان هردوو زاراڤان پوونبکه یین .

(endocentric) ریگه که ژ ریگین پولینکرنی ، کو تیدا پولین پیکهینین پیکهاته کی وهکی وی پیکهاتا د سهره یدانه ، به لی (exocentric) بریتیه ژ وی پولینکرنی ، کو تیدا پولین پیکهینه رین پیکهاته کی د جودانه ژ پولا سهری [Corbett 1993: 165] . د هندک ژیده رین دیدا هاتیه ، ئه ف هردوو زاراڤه وهکی ریگان دهینه دانان ، کو د تایه تن ب شروفه کرنا پیکهینین سینتاکسی بریکا پیقه ری پولینکرنی / دابه شکرنی (Distributional Criteria) لدیف فی پیقه ری سهری ناوهکی ئاماژیه بو کومه کا و شان ، کو په یوه ندیین ریزمانی وان پیکهه گریدهت ، ئیک ژ وان و شان ژ لایئ ئه رکیقه هه مبه ره / یه کسانه ب وی پیکهاتی هه میی وهکی ئیک کومه لا و شان [Crystal 2003: 161] به لی سهرهیی دهرهکی ئاماژیه بو کومه کا و شین په یوه ندر ، کو چو ژ وان و شان نه هینه هه مبه رکرن لگه ل پیکهاتی هه میی وهکی ئیک کومه ل [Ibid:170] .

(Miller , Brown) ب شیوه ی یاسا فان هردوو زاراڤان پووندکه ت، کو پیکهاتا سهرهیی ناوهکی بریتیه ژ وی که رستی (فریز ، وشا لیکدای) کو هه می پیکهه دشیت بهیته یه کسانکرن لگه ل که رسته کی ب خورتی (اجباری obligation) ، کو سهره یه ، که رسته کی دی بیئ نارازوومه ند ب دیارخه ر (modifier) دهیته نیاسین ، ب فی یاسایی دهیته دهربرین :-

$$X \longrightarrow (Y+) Z$$

که رستی خودان سهرهیی دهرهکی ، ئه وه بی وهکی ئیک گروپ بی جودایه ژ پیکهینین وی دهمی دهیته دابه شکرن بو سهرپولین خو ، ب فی یاسای دهربرین ژئ دهیته کرن [Brown1980: 255 – 257] .

$$X \longrightarrow Y+ Z$$

لسهر بنه مایی فان تیگه هان بو مه دیاردبیت کو سهرهیی ناوهکی بریتیه ژ وی ریکا شروفه کرنی کو پیکهاتی

که رهستهک تیدابیت دبیزنی (سهره) ، کو هه مان پولا ریزمانیا پیکهینی هه بیت بو نمونه :

$$\begin{array}{l} \text{---X---} \longrightarrow (Y+) Z \\ \text{Dû qutabe} \longrightarrow \text{Dû + qutabe} \\ \text{NP} \longrightarrow \text{Number+ N} \end{array}$$

د فریزا (دوو قوتابی) سهره د چارچوقی فریزی بخودایه ، چونکی فریزا ناچییه و دهمی دهیته دابه شکرن بسهر پیکهیناندا ، ناچی (قوتابی) ئیک ژ وان پیکهینانه دکه فیهته د چارچوقی سنوری فریزیدا ، به روفاژی فی جوری فریزی هندهک پیکهاته هه نه سهره ناکه فیهته د چارچوقی پیکهینین شروفه کرنیدا ، به لکی ژدهرفی سنوری وی که رسته یه ، وانا که رسته ژ پوله کییه بو نمونه ناچه ، به لی پیکهینه ری و ژ پوله کا دیه وهکی (هه قالکار ، کار) ، لدیف یاسایی ل خورای :

$$\begin{array}{l} \text{X} \longrightarrow Y+ Z \\ \text{N} \longrightarrow \text{adverb + v (root)} \\ \text{duyrbin} \longrightarrow \text{duyr + bin} \end{array}$$

ههر وهکی دیار کو (دویربین) ناچه کی لیکدایه به لی سهرهیی وی نه ناچه به لکی ژدهرفی سنوری پیکهینین وییه . زمانان دیار دکن کو د زمانی سروشتیدا ب گشتی دهسته لاتا سهرهیی ناوهکی لسهر که رستی زمانی پتره ژ دهسته لاتا سهرهیی دهرهکی [Tahir 2012:137] ههر وهکی دهیته زانین کو شروفه کرنا که رستی زمانی وهکی (فریز ، وشالییکدای) لسهر دوو ئاستانه ، دوو جور سهره لدیف فی چهندی دهینه دیار کرن (سهرهیی واتای) (سهرهیی ریزمانی) یی پتر په یوهندی بقی بابه تیغه هه ی سهرهیی ریزمانییه ژ بهر فی دی بتنی ئامازی که یین بو فی جوری د فریزیدا ، به لی بهری به حسی فریزی بکه یین دی به حسی وشا لیکدای که یین و لدیف فان پولینان دی دیار که یین .

ب - شروفه کرنا وشین لیکدای :

وشا لیکدای ژ ههر پوله کا ریزمانی بیت ، نه گهر سهرهیی وی یی ریزمانی ژ هه مان پولی بیت ب (سهرهیی ناوهکی) دی هیته پولینکرن ، به لی نه گهر سهرهیی وی وشا لیکدای ژ هه مان پولا ریزمانیا یا وشی نه بیت نه وشه ب (سهرهیی دهرهکی) دی هیته پولینکرن ، که واته لفری پیدقیه نه م لسهره ی بگرین و دهستنی شانکه یین .

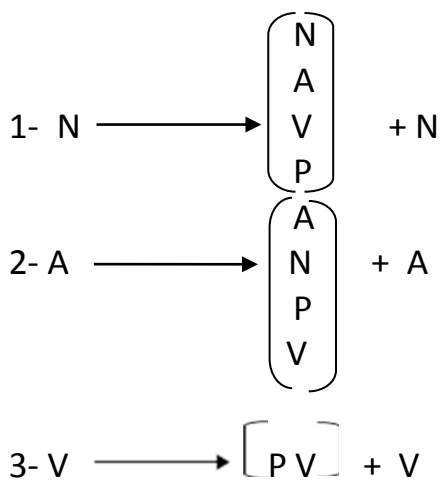
سهره پوله کی گرنگ د گبریت د سینتاکسیدا و دشیت فی پوله ی د پونانا ناخویا وشین لیکدای ژیدا ببینیت ، پولی سهره ی به ره فکرنا که تیگوریه کا لیکسیکیه ، کو سهره دبیت به شهک ژ و بریکا ته کنیکا پالیوراکرنی (percolation) بشپوه کی ، کو ریکی دده ته که تیگوریا سهره ی دا بهیته پالیوراکرن بو وشه کا ته مام و بقی رهنگی سهرهیی ناوهکی دهیته دارشتن .

د بواری مورفولوجیدا هندهک پیقرین جوراوجور هه نه بو دهستنی شانکرنا سهره ی ، بو نمونه د زمانی ئینگلیزیدا (ویلیام) یاسایی لایی راستی بو سهرهیی مورفولوجی پیشنیاردکه ت کو بو وشین نه ساده (دارژاو ، لیکدای) دهست دده ت ، لدیف

فی یاسای که رستی پتری همیا ل لایی راستی، نهو دی بیته سه ره بی مؤرفولوجی، نهو بو مه پولا وشا نه ساده دیار دکهت، وهکی [Tahi 2012 :8 - 9] .

green house → green house
 (A) N N
 pick pocket → pick pocket
 (V) N N
 Film Society → Film Society
 (N) N N

لیدیف فی چندی یاسایی وشا لیکدای دی بقی رهنگی بیت [Selkirk 2012 :16] .

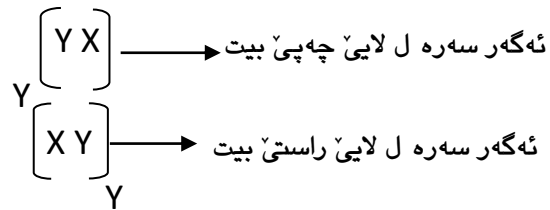
نهو یاسایه بو وشین خودان سه ره بیین ناوهکی، کو دکه فنه لایی راستی، بهلی د زمانی کوردیدا، سه ره د وشین لیکدایا لیدیف فی یاسایی (ویلیام) ی ناهینه دهستنیشان کرن، چونکی سه ره بی وشا لیکدای د زمانی کوردیدا دکه فینه لایی راستی و چه پی، وهکی :

pezkîvî pezkîvî
 N A → N
 qelereş qelereş(ik)
 N (e) A → N
 gul bihar gul bihar
 N N → N

ئهغه ئهگه ر سهره ل لاییی چهپی بیت ، بهلی ئهگه ر ل لاییی راستی بیت ، بو نمونه

Şeh mar	Şehmar
N <u>N</u> →	N
mê kew	mêkew
A <u>N</u> →	N
dil teng	dilteng
N <u>A</u> →	A

بقی رهنگی ئه م دشین بیژین یاسایی دیارکرنا سهره ی د زمانی کوردیدا - گوڤه را به هدینی - بقی شیوه ی لی دهیت

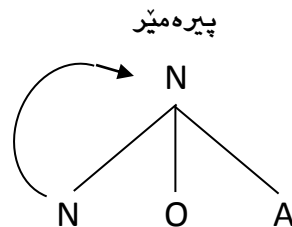
سهرهیی ریژمانی د مورفولۆجیدا گه له کی گرنه ، چونکی هه ر وهکی سهرهیی سینتاکس پله کا مورفوسینتاکسی هه یه

[91 – 90 : Haspelmath 2002] بو نمونه ئهگه ر سهرهیی وشا لیكدای ناڤ بیت ، دی وشا لیكدای ناڤ بیت ، هه تا

گه له ك جارن سیمایی وهکی (نیر و می) (بژمیڕ ، نه ژمیڕ) دهینه دان ب وشا لیكدای ، وهکی : پیره میڕ.

(میڕ) ناڤ و سهرهیی وشا لیكدایه ، ئهڤ وشه کریه ناڤه کی لیكدای و رهگه زی نیره و بژمیڕ دایی ، چونکی ئهڤ سیمایه

هه می د ناڤی سهریدا هه نه و هاتینه به خشین ب وشا لیكدای [9: Tahir 2012] .

هنده ك جارن وشین لیكدایی سینتاکسی زی هه نه كو پیکهاته كا تایبه ت هه یه د زمانیدا ئهڤان زی بههرا پتر سهرهیی

وان یی دیاره و فی جورئ وشی سهرهیی وی هه رگاڤ دکهڤته دوماهی وهکی (ره شه با ، هشکه سال ، ره شه مه ه) ئهڤ وشه د

بنه رتدا بقی رهنگینه :-

ره شه با ← بایی رهش

هشکه سال ← سالا هشك

ره شه مه ← مه ها رهش

سهرهیی وشین لیکدای (با ، سال ، مه ه) ن و ههمی ژ جورئ سهرهیی ناوه کینه (endocentric) ژبلی فان جوره و شان ، وشین لیکدایین خودان سهرهیی دهره کی ژی هه نه ژ لایئ پیکهاتیقه وه کی (رهش بهلهک، هاتوچوو) کو ژ لایئ پونا نیقه بقی رهنگینه :-

reşbelek	reş	belek
N	→	A A
hat u Çû		hat u Çû
N	→	V V

ژیهر کو سهرهیی فان وشین لیکدای د چارچوئی پیکهاتان بخودا نینه ، ژیهر فی سهره ئیک ژ وان پولین پیکهاتان نینه ، ژ لایئ پونا نیقه خودان سهرهیی دهره کینه. زمانزان دیاردکن ، کو گه لکه بزه حمه ته سهره بو وشین لیکدای بهینه دستنیشانکرن لیدی سهرهیی دهره کی ، ژ لایئ پونا نیقه ئەڤ یاسایه بو فی جورئ سهران دهینه دیارکرن. [Tahir2012 :136]

\boxed{XY}	
Z	
Z → X + Y	
Keskusur → Kesk u Sur	
N	A A

ج - شروفه کرنا فریزی :-

سهره د فریزا لیکسیکیدا یی جودایه ژ سهره د فریزین ئه رکیدا یا گرنگ لقیژی شروفه کرنا فریزییه لیدی سهرهیی ناوه کی.

ههر فریزه کی سهره یه ههیه ، کو دبیته ناسناما ناساندنا وی فریزی ، بقی رهنگی ههمی فریزان سهره هه نه ، واتا ههمی فریز ژ جورئ (endocentric) ن [Cook1996: 135 –136 / Bloomfield,1933: 95]. لیدی بنه مایی فی جورئ پولینکرنی پیدقیه سهرهیی فریزی بهینه دستنیشانکرن دا جورئ فریزی پیبهته ناساندن. [Johnson2007: 27] ئیک ژ سیمایی فریزا خودان سهرهیی ناوه کی ئه وه ، کو وه کهه قیا ئیک بهرامبهر ئیک ههیه د ناقبهرا پولا ریزمانی یا سهره و جورئ فریزی ، واتا په یوه دنیا ئیک بهرامبهر ئیکه [Ibid: 34] لیدی تیورا (X. Bar) ی فریزی هندک بنه ما هه نه و ئیک ژ

وان ، بنه مایئ مهلبه ندیی (ناوهکیه تی) سیمایا ناوهکی بوونی بو مه دیاردکته کو هر گریئه کی ژ لایئ پونانیفه پیدقیه سهرهیه ک تیدا هه بیت ، پیدقیه سهرهیی وی فریژی ژ هه مان پولاً سینتاکسیا فریژی بیت ، قئ هزری گوهورینه کا مهن ئیخته ناف فریژین خودان سهرهیی ناوهکی ب وی چندی ، کو نیشانی ناسیاری و نه ناسیاری و رادو و ژماره په یوه ندین پیزمانی دروستدکن ، کو وهکی که رستین دی بین رستین ، هر نه فه بو وهگری کو نه قین لسه ری ژی بینه سهره ، بقی رهنگی جهی فریژا ناخی فریژا دیارخه ری بکاردهیت [فیان سلیمان حاجی ، ۲۰۰۷ : ۱۶۶ - ۱۶۷] ژبه رقی یا فره له دستپیکی سهره بهیت دیارکن ، (سهرهیی ناوهکی) ژی هنده ک پیقه ری سینتاکسی و مورفولوجی هه نه [صباح رهشید قادر ۲۰۰۷ : ۱۴] ژوان :

۱- سهره ی پله یه کا مورفوسینتاکسی هه یه و هه لگری نیشانه کا پیزمانیه دزقریته فه بو هه می فریژی ، بو نمونه :
برایی من دهرچوو.

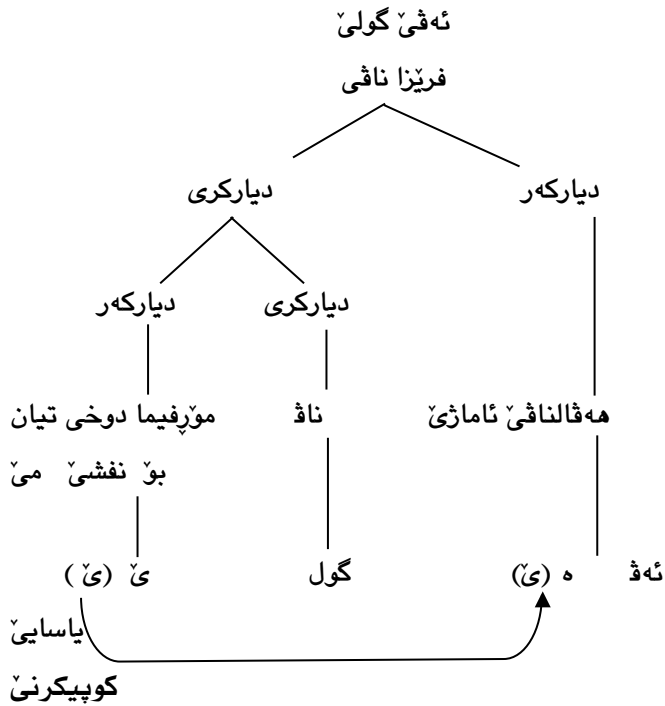
د فریژا ناخیدا (برایی من) ، (ئ) نیشانه کا پیزمانیه بو نفشی نیر بکاردهیت د دوخی خستنه سهریدا ، وهکی پیقه ره کی مورفوسینتاکسیه بو دیارکرنا سهره ی ، چونکی هر دهمه کی مورفیما دوخی خستنه سهری که فته د ناقبه را دوو پیکه اتاندا ب مهرجه کی پیکهینه کی بده ته پال پیکهینه کی دی ، لدیف قئ چندی پیکهاتی به راهیی دی بینه سهره و یی لدیقا دی بیته ته واوکه ر بقی رهنگی :-

$$\begin{pmatrix} \text{ناف} \\ \text{هه فالناف} \\ \text{لارسته} \\ \text{فریژه کادی} \\ \text{جیهناف} \\ \text{چاوک} \end{pmatrix} + \begin{pmatrix} \text{ا} \\ \text{ئ} \\ \text{ین} \end{pmatrix} + \text{ناف}$$

و هاوکیشه دی بقی رهنگی لی هیت :- سهره + مورفیما دوخی خستنه سهری + ته واوکه ر

۲- سهره د که س و ژماریدا لگه ل وان که رستین لگه ل دهین ریکدکه قیت ، چونکی د زمانین ئه وروپیدا گه له ک جاران دیارخه ر ژ لایئ رهگه ز و ژماریفه لگه ل سهره ی ریکدکه قیت ب تاییه ت نه گه ر دیارخه هه فالناف بیت [Brown, 1980 : 257] بو نمونه :- ئه قئ گولی ئافده .

د فریذا ناقدیا (ئەفی گولی) ریککه فتن ههیه د ناڤهرا سهره ی و دیارکه ری بهری سهری (ئەف - ه) ، کو هه قالناقی ئاماژییه ، سهره ی سیمایین خو یین پیزمانی کو (تاکیه تی ، رهگه زی می) داینه هه قالناقی ئاماژی بریکا یاسای کویکرنی و ب دارناسا باشتر پوونددیبت ، بو نمونه :-

۳- ژ لای دەستهلادارییقه سهره که رسته کی دەسته لاتداره بسهر که رستین دی یین لگه ل دهین (شوینکه وتوو) هه ره وه کی د وی نمونه پیشتردا مه دیارکه ری ، کو سهره ی ژ لای پیزمانیقه دهسته لاتا خو سه پاند بسهر دیارکه ریدا ، بسهر ته واوکه ری ژیدا وه کی :-

ئەفی گولا نیرکزی ئاڤده .

(نیرکزی ته واوکه ری سهره یی (گول) نیشانا د دوخی تیان وه رگرتیه چونکی فریذا دوخی تیاندایه ئەفه ژبلی نفسی می. ئەفه چه نده ئەگه ر فریذا فه ره نگی بیت ، به لی بو فریذا ئەرکی چیددیبت ده ست نه ده ت. ئیک ژ سیمایین پونانا فریزان لیدیڤ (سهره یی ناوه کی) ئەوه کو نافکرنا فریزی پشتی ده ست نیشانکرنا سهره ی دهیت ، ژ بو پتر جودا کرنا سهره ی ژ که ره ستین ئاره زومه ند (أختیاری) هیمایین جووته کی کفانین بقی ره نگی () هاتینه دانان لده می نفیسینا یاسای پونانا فریزی ، بو نمونه :-

- 1- N P → (Det) (adjective) N (pp)
- 2- PP → p $\left[\begin{array}{c} (NP) \\ (PP) \end{array} \right]$
- 3- VP → V (NP) (PP)

هر وهکی دیار د هر جوره فریزهکیدا که رهستهک مایه نه هاتیه کفانکرن ، نهف که رسته سهرهیه و بهرامبهر فریزی همی رادوهستیت [Johnson2007: 27] واتا [N] یا یهکسانه لگه (NP) د یاسایی ژماره (۱) دا و [P] یا یهکسانه لگه (PP) د یاسایی ژماره (۲) دا ، [V] ، کو کاره یهکسانه ب (VP) همی وهکی ئیک گروپ د یاسایی ژماره (۳) یدا بقی رهنگی :

- ئو دوو زهلامین پیر = زهلام
 N = NP
 - د سهر بانى را = د - را
 P = PP
 - چوویه مال بترومبیلی = چو
 V = VP

هر وهکی دیارکتهی کو سهرهیی ناوهکی و فریزا تمام بهرامبهر ئیک راوهستیانه و په یوهندیه کا بهیز د ناقبهرا پولا فرههنگیا سهرهیی و پولا سینتاکسیا فریزی هیه ، ژ لایهکی دی نهفه مه پالدهت کو نه م پیشبينا وی چهندي بکین ، کو بو هر جوره پوله کا پیزمانی ، چیدبیت یاسایهک (هاوکیشهک) هه بیت بو پونانا فریزی ، رادبیت ب ئافاکرنا فریزی بریکا وی که تیگوریی ، بو نمونه :- هه فالناف وهکی پوله کا پیزمانی دشیت ب یاسایهکی فریزهکا هه فالنافی پیکهینیت وهکی یاسایی ژماره (۴)

ε - AP → A (PP)

لفیزی پرسیارهکا گرنگ دهیتهکرن ، نهگه یهکسانی هه بیت د ناقبهرا سهرهیی وهکی کاتیگوریهکا لیکسیکی ، فریزی همی ، ئایا بوچی یاسایی فریزی بشیوهی یاسایی ژماره (۶) نابیت لهجی یاسایی ژماره (۵) ؟ نهگه N = NP بوچی (۶) یا دروستنابیت ؟

5- N P → (Det) (adjective) N (pp)

6- N → (Det) (adjective) N (pp)

(هاریس) وهکی ئیک ژ زمانزانین وهسفی دیاردکته ، کو پیدقیه فریز بهیته جوداکرن ژ پولا وشى ، چونکی ئیک ژ سیمایین فریزی یین گشتی نهوه ، کو بریکا یاسایین پونانا فریزان دهینه دارستن ، بو فی جوداهیی ژى نمونهکی دئینیت و دبیزیت :

نافی تاک هه مان بهایی نافی کوم هیه و دشیت جهی وی بگریت ، بهلی نافی کومکری ب مؤرفیما کومکرنی نه شیت لهجی نافی تاک بکاربهیت ، چونکی یاسایین پونانا فریزان کونترولی لسهر هانتا فی مؤرفیمی دکته لگه وی نافی ، دا فریزی دروستکته ، بقی رهنگی دی یاسایهکی دی پهیدابیت د بواری پونانا فریزیدا ، کو یی تایبهته ب نافی کوم [Ibid28] .

NP → Ns

بهلی ئەگەر هاوکیشه بقی رهنگی بیت ، دی نه‌ریزمانی بیت

*N → Ns

بیگومان بو پونا رستان ژێ مه پیدی ب یاسایی پونا فریزان ههیه ، کو بو مه دیاردکەت کا چهوا ئەف فریزه دچنه پال ئیک دا رستهکی بهرهم بهینن ، بقی رهنگی :

7- S → NP Infl VP

ئەو کاتیگوریا مۆرفۆسینتاکسیا ، کو بهرامبەر رستی رادوستیت ئیک بهرامبەر ئیک ، بریتیه ژ (INFL) ژبه‌ر فی بکاردهیت بو ئافاکرنا فریزی پشتی کو دبیته سه‌ره [Ibid:28] و بقی رهنگی یاسایی ژماره (۷) دهیته گوهرین بو یاسایی ژماره (۸)

8- IP/ INFL → NP INFL VP

یاسایی ژماره (۷) لگه‌ل تایبه‌تین سه‌ره‌یی ناوه‌کی ناگونجیت ، چونکی وه‌که‌فی د ناقبه‌را که‌تیگورین پیکه‌نین (S) ی و جوری وی نینه ، ژبه‌ر فی باشتره ب شیوه‌ی یاسایی ژماره (۸) بیت دا لگه‌ل تایبه‌تین سه‌ره‌یی ناوه‌کی بگونجیت ، (ئەفەژێ لده‌مه‌کیدا ئەگەر بیژین سه‌ره‌یی ناوه‌کی سیمایه‌کا هه‌فجوته بو پونا فریزان د هه‌می زمانین سروشتیدا) [Hornstein 2004:172] .

ئەگەر شروقه‌کرنه‌کی بو یاسایی ژماره (۸) بکه‌ین دی دیاربیت چهوا لگه‌ل تایبه‌تین سه‌ره‌ی ناوه‌کی دی گونجیت (د زمانئ ئینگلیزیدا (INFL)) دشی‌ت ببیته سه‌ره‌یی رستی ، ئەفەژێ رامانا وی چه‌ندی دده‌ت ، کو رسته وه‌کی که‌تیگورین دی بین سینتاکسی ئانکو فریزا (ناقئ ، کار) ی ، ئیندوسینتریکه ، ئانکو پروژئ (I) یه و دشی‌ت ببیته (IP) [حاتم و لیا محهمه‌د ۲۰۰۶ : ۷۸] .

ب بوچوونا مه ئەفی هزری گه‌له‌ک خزمه‌ته‌کا مه‌زن پیشکیشکر بو سه‌رهلانا بابه‌تی فی فه‌کولینی ، کو فریزین ئەرکینه چونکی بریکا فی جوری شروقه‌کرنی بو مه هوکار و چه‌وانیا سه‌رهلانا و په‌یدا بوونا فریزا ئەرکی دیاردبیت .

سه‌ره‌یی ناوه‌کی مه‌رجان دادنیت بو پونا فریزان د زماناندا ، ئەو پیشنیارا ریکخستنه‌کا تایبه‌ت دکەت بو پونا نان د زمانین سروشتیدا کو ریکی دده‌ت یاسایی ژماره (۹) یی دروست بیت ، یاسایی ژماره (۱۰) یی گونجای نه‌بیت [۱۷۰- Hornstein 2004:169] .

9- VP → V

10- *VP → A PP

هه‌روه‌سا دیاردکەت کو سه‌ره تاراده‌کی د ئاشکرانه چونکی خو تیکه‌هل ناکەت لگه‌ل سه‌ره‌یین فریزین دی ، ژبلی فی سه‌ره‌یین ناوه‌کی بو مه ژمارا فریزان دیاردکەت ، چونکی ئەگەر فریز جیکه‌وته‌بن بو سه‌ره‌یان ، لقی‌ری ئەم دشین بیژین کو ژمارا

فریزان دهیته زانین بریکا ژمارا سهرهیان ، نهگه ژ لایه هه بونا سهران ، فریز و سهره د په یوه ندیه کا بهیزدا پیکفه هاتنه گریدان ، نهغه رامانا وی چهندي ددهت کو فریز لژیر یاسابین ئیندوسنتریکي (سهرهیی ناوهکی) کاردکته [Ibid: 170- 171] .

ژبلی (سهرهیی ناوهکی) زمانانین وهکی (ستاو) و (پولوک) دیاردکهن کو فریز ژ لایه روتانیفه چیدبیت وهکی (سهرهیی دهرهکی) ژی بهیته پولینکرن. نمونه یاسایی ژماره (۱۰)، وهکی :

۱- من نهو ل هولی دیت.

۲- * من نهو ﴿ ل ﴾

۳- * من نهو ﴿ هولی ﴾

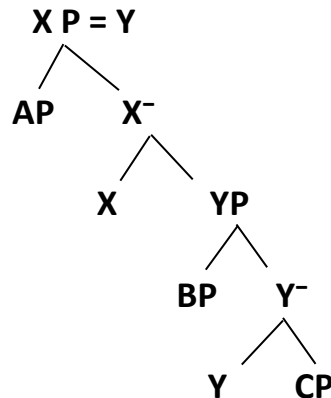
هر وهکی دیار کو پیکهاته کا وهکی (ل هولی) فریزه کا بنده و نه رکي هه فالکاری جهی وهرگرتیه ، سهرهیی فریزا بهند ژی پیدفی ته و اوکهره کیه کو هه می گاغان لگه ل بهیت ، بهلی نمونه ژماره (۲) بوویه ئیکزوسنتریک چونکی سهره ل دهرقه ی فریزا کاریه و ته و اوکهرژی لگه ل دا نه هاتیه ، نمونه ژماره (۳) ب هه مان رهنگی سهرهیی وی دهره کیه ، چونکی سهرهیی فریزا بهند کو نامرازی (ل) نه هاتیه لگه ل ته و اوکهری ژ نه نجام پیکهینه کا نه ریزمانی ژ هه ردو نمونه دروستبوویه و یاسایا پونانا وان ب فی رهنگیه .

2- *PP → P⁻

3- *PP → NP

د - جوداهی د ناقبهرا پونانا فریزی د ریزمانا کهفن و نویدا :

د ریزمانا نویدا - هر وهکی (هیگمان) دیاردکته ، هه می فریز بشیوهی سهرهیی ناوهکی (endocentric) ن ، چونکی سهرهیی فریزی بریتیه ژ (پروژی⁰) واتا سهره نزمترین ناستی پروژیه [Haegman 1994: 105] بهلی د ریزمانا کهفندا شروقه کرنا رستی یان فریزی بشیوی فلات (تهخت) بو، ئانکو چ ریزکره کا هه ره می د ناقبهرا پیکهینین فریزیدا دیارنه دبوو و هه می ب ئیک چاف دهاتنه سه حکرن چ سهره بیت یان دیارخهر و ته و اوکهر بن ، که واتا په یوه ندی پونانی د ناقبهرا که رستین رستیدا دیارنه دبوون [Carnie, 2002: 107 - 108] [Cowper 1992 : 24] نهغه ژی رامانا وی چهندي ددهت کو د ریزمانا کهفندا سهره هر رسته بو ، که واتا لدهرقه ی پیکهاتا فریزی بو ، ژبه ر فی د ریزمانا کهفندا فریز خودان (سهرهیی دهرهکی) بو [Haegman 1998: 107 - 108] د ریزمانا نویدا په یوه ندیا روتانی د ناقبهرا که رستاندا دیاردبیت چ لسهر ناستی ستوونی بیت یان ناسته کی ناسوی بیت ، بو نمونه لدیف (C – command) C ، A دی یا زال بیت لسهر B ، نهگه A دهسته لاتدار نه بیت لسهر B و هر (Y) یه که دهسته لاتدار بیت لسهر A ، دی دهسته لاتدار بیت لسهر B [Cook 1996: 236 - 237] . وهکی

دقی دارئاسا سهریدا دیاردبیت کو په یوه نندیښ بهیز هغه د ناقبه را ئەندامین ویدا ، بو نمونه (AP) یا دهسته لاتداره لسه هر ئەندامه کی هتا ئەگه د چارچوځی حوکمی ویدا نه بیت ، هتا ئەگه ر بخوځه ژى نه گرتبیت [Ibid :236]. ئەڅ په یوه ندی ه روله کی گرنه گدیرت د دیارکنا په یوه نندیښ ریژمانی و کوتین سینتاکسی دناقبه را په شه جیاوازیښ فریژ و رستیدا .

ئو په یوه ندی د ناقبه را که رستین پیکهینین فریژا (XP) یدا هین لسه ئاستی ستوونی په یوه ندی ه کا هره میه ب زالبون دهیته دانان کو (XP) وه کی نوده کی یی زاله بسه ه می ئەندامین دارئاساییدا ، هنده ک ژ وان بشیوه کی راسته وخو دکه فنه دبن دهسته لاتا (AP) و (X⁻) و هنده کیښ دی بشیوه کی نه راسته وخو وه کی (BP , YP) ژبلی فی چهندی لسه ئاستی ئاسوی په یوه ندی حوکمکرنی هیه و ب په یوندی ه کا خیزانی دهیته دهربرین ، بو نمونه (AP) خوشکا (X⁻) و حوکمی ل (YP) دکه ت چونکی (X⁻) سهریه بو پتر پیزانینان بزقره [Ibid:135].

د ریژمانا دیریندا ژبه ر نه بوونا فی جوره پوانا هره می چ په یوه نندیښ ستوونی و ئاسوی دیارنابن و ژ ئەنجام که رستین سهره کی و لوه کی ب یه که بها دهاتنه سه حکرن .

لیدیښ ریژمانا نوی و ب تاییهت (X.Bar) ی پیدقیه فریژی سهره و تهواوکه ر تیدابیت [مصگفی غلفان ، ۲۰۱۰ : ۱۷۲] [Fromkin2005 :140] و ب تاییهت ئەگه فریژ ژ جوری (سهره یی ناوه کی) بهینه پولینکرن ، به لی د ریژمانا که قندا گرنگی ب تهواوکه ری نه دهاته دان بتنی د فریژین کاری دا نه با ، ئەوژی ئەگه ر کار تیپه ر با پیدقی ب بهرکاری هه بوو ، چونکی د ریژمانا که قندا تهواوکه ر بهرامبه ر ب بهرکاری رادوه ستیت و د ریژمانا نویدا فی تهواوکه ری پوله کی گرنه هیه چونکی ب خوشکا سهره یی دهیته دان و (تهواوکه ر سهره) ب کچین ئیک باری (X⁻) دهینه دان و جیکه وتا ناقه ندی زاله بسه ر (سهره ، تهواوکه ر) ی ویدا [Carnie,2002: 127] بیگومان د ریژمانا دیریندا ئەڅ به هایه نه دهاته دان ب تهواوکه ری و نه بو خوشکا سهره ی د نوده کیدا .

د ریژمانا که قندا جورى فریژی دهاته دستنیشانکرن و پاشی سهرهیی وی فریژی دیاردکر ، نه قهژی لگه ل بنه مایی (exocentric) ی د گونجیت ، بهلی د ریژمانا نویدا و لدیف بنه مایی (endocentric) ی ، پیدقیه لدهستپیکی و لفهرهنگا میشکی نه م سهره ی هلبژیرین و پاشی دی ئیخینه د نا ق پونانا فریژیدا و بریکا (X.Bar) و بنه مایی وی دبیته جیکه وتا مه زن [Cook1999: 164-166] . هر د فی واریدا (Johnson) دیاردکته ، کو پیدقیه لدهستپیکی سهرهیی فریژی بدهینه نیاسین چونکی دبیته ناسنامه بو جورى فریژی [Johnson,2007: 27].

پیکه پینین فریژی د ریژمانا که قندا بریتی بوون ژ سهره و دیارخه رین بهری و پشتی سهره ی بهلی د ریژمانا نویدا و ب تایبته (X.Bar) یدا جوداهی هاتیه کرن د ناقبه را گه له ک که رستان نه وژی سهره ، دیارکهر ، ته واوکهر ، سهریار هه روه سا د ریژمانا نویدا سی ئاست هه نه د رونا نا فریژا ئیندوسنتریک نه وژی ئاستین بلند و ناوه ند و نزم.

دهرنه نجام :-

- ۱- د گو قه را به هدینیدا ، لدیف جورى سهره ی نه م دشین وشا لیکدای پولینکهرین بو دوو رونا نان، وشا لیکدای یا خودان سهرهیی ناوه کی ، وشا لیکدای یا خودان سهرهیی دهره کی .
- ۲- دوو جه بو سهره ی دهینه پولینکرن د ئاستی وشالیکدایدا ، یان ل لایى راستی وشا لیکدایه ، یان ل لایى چه پی وشا لیکدایه .
- ۳- لدویف ریژمانا نوی ، ب تایبته (X.Bar) ی پیدقیه هه می فریژ ژلایى رونا نی قه وه کی سهرهیی ناوه کی بهینه پولینکرن ، چونکی نه ق سیمایه پشکه که ژ سروشتی فریژی .
- ۴- سهره را ی هندى کو رونا نین خودان سهره یی دهره کی گه له ک دکیمن د زمانیدا ، به لی لدویف تیگه یی ریژمانا نوی ، رسته ب شروفه کرنا که فن وه کی سهره یی دهره کی دهیته پولینکرن .
- ۵- سهره یی دهره کی مه رجان دانانیت بو رونا نا فریژان د زمانیدا و چ په یوه ندین رونا نی د ناقبه را که رستاندا دیارنا که ت ، ل دهمه کیدا کو سهره یی ناوه کی فی کارى دکته .
- ۶- تیگه یی سهره یی ناوه کی ، خزمه ته کا مه زن پیشکی شکر بو سهره لدانا فریژین نه رکی .

سه چاوه

بزمانا کوردی

=حاته و لیا محمه د (۲۰۰۶) په یوه نډییه روئانییه کانی نواندنه سینتاکسییه کان ، نامه ی دکتورا ، زانکوی سه لاهه د دین ، هه ولیر.

● = فیان سلیمان حاجی (۲۰۰۷) که رهسته به تاله کان له روانگه ی تیوری ده سه لات و به ستنه وه (شیوه زاری کرمانجی سه روو) ، نامه ی دکتورا ، کولیز ی زمان ، زانکوی سه لاهه د دین ، هه ولیر.

بزمانا عه ره بی:

● = مصغی غلفان (۲۰۱۰) اللسانیات التولیدییه ، عالم الکتب الحدیپ ، اربد ، الاردن.

بزمانا نینگلیزی:

- =Bloomfield. L(1933) Language. Holt Rinehart New York.
- =Brown ,E.K. and Miller. j. E (1980) Syntax A Linguistic introduction to sentence Structure , First Published , Hutchinson , London.
- =Carnie , A. (2002) Syntax : A generative Introduction , Black well : Oxford.
- =Cook. V. j and Newson mark (1996) Chomsky's universal Grammar, An introduction second edition , Black well publisher.
- =Corbett. G , Fraser. N.M and Mcglashan (1993) head in grammatical theory first published Cambridge university press.
- =Cowper , E. (1992) Concise Introduction to syntactic theory : Chicago University of Chicago Press.
- =Crystal. D (2003)A dictionary of linguistics and phonetics - fifth edition , Blackwell ,Publishing. United kingdom
- =Formkin , V Rodman , R. Hyams , N. An Introduction to Language , Eighth Edition , U.S.A.

- =Haegman , L. (1994) Introduction to government and binding theory ,second edition , Black well : Oxford.
- = —————, L. and Gueron,J. (1999) English grammar: A generative perspective , Black well : Oxford.
- =Haspelmath , M. (2002) understanding morphology , first published , Arnold A member of the Hodder Headline Group , London.
- =Hornstein , N. Jairo ,N. Gohmann , K. (2004) Understanding Minimalism : An Introduction to Minimalist Syntax, Cambridge University Press.
- =Johnson, K. (2007) introduction to transformation Grammar , university of Massachusetts.
- =Selkirk. E. O (1982) , The syntax of words , Cambridge , Massachusetts , London , English.
- =Tahir ,I. A. (2012) A lexical semantic study of noun compounds in English and Kurdish (A contrastive study) master thesis, University of Duhok , Duhok.

الخلاصة

إن هذا البحث الموسوم ب(البؤرة الداخلية والخارجية في التركيب النحوي).تبحث في مضامينه جل المفارقات الموجودة بين النحو القديم و الحديث حول رؤياهما بصدد هذه الرؤوس النحوية،حيث كانت العلاقة بين معطيات الجملة و الجملة نفسها علاقة مباشرة لا تفصلهما ما يسمى بالمستوى العباري،حاول الباحثان تطبيق هذه التفاصيل على التراكيب النحوية في اللهجة البادية،و في اطار الاختلافات الموجودة في هذا المضمار. وقد توصل الباحثان إلى عدد من النتائج تم عرضها في نهاية البحث.

Abstract

This research which entitled (classifying of the structure according to endocentric and exocentric).The classic generative grammar focused only on exocentric head to present the syntactic behavior. In this research we try to apply the concept of internal head on Bahdinan Kurdish dialect.We can say that in classic grammar we had not seen mid-level (phrase level)in the structure of sentence,and the words were directly related with the sentence, in the end of the the research we presented some conclusion.